

Анна СКОРОФАТОВА,
канд. філол. наук

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ ЯК ПОКАЗНИК РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ПРАВООХОРОНЦЯ

Результати пошуково-розвідувального експерименту дозволили встановити, що в практичній діяльності працівників міліції високий рівень комунікативних умінь у професійній діяльності зустрічається досить рідко (6,7%). Достатній рівень сформованості комунікативних умінь спостерігається в 17,6%. Більш типовим для означеної сфери юридично-правових дій працівників міліції є низький рівень комунікативних умінь (75,7%) [2; 8].

Питання мовної культури завжди було предметом дослідження, у першу чергу, мовознавців (В.В. Виноградова, І.І. Огієнка, О.О. Потєбні), які розглядали мову в системному аспекті. Н.Д. Бабич, В.М. Князєв, М.І. Мельник, Н.Р. Нижник, І.М. Плотницька, П.О. Редін, Т.П. Рукас, С.П. Шумовицька звернули увагу на важливість культури мовлення в професійно-кваліфікаційній характеристиці фахівців будь-якого профілю, зокрема, розкрили значення мови для формування іміджу державного службовця та правоохоронця. В.М. Русанівський, Н.Б. Крилова, А.П. Коваль присвятили свої роботи культурі ділового спілкування. Вони доводять, що досконале володіння культурою мовлення гарантує спеціалістові будь-якого фаху успіх у професійно-ділових стосунках. Проблему формування комунікативної компетенції юристів, правників, працівників ОВС розглядали у своїх працях Л.І. Казміренко [10], О.І. Козієвська [4], М.В. Славінська [9] та ін.

Актуальність теми статті визначається недостатньою опрацьованістю проблеми комунікативної компетенції у сфері правоохоронної діяльності, недослідженістю причин низької комунікативної компетенції, яку час від часу демонструють окремі правоохоронці.

Мета статті: дослідити рівень культури професійного мовлення правоохоронців та основні форми професійної деформації особистості правоохоронця на мовленнєвому рівні. Реалізація поставленої мети

передбачає розв'язання таких **завдань:** проаналізувати помилки, які трапляються в процесі мовленнєвої діяльності правоохоронців; дослідити інтенсивність уживання вульгарної, ненормативної та нецензурної лексики курсантами, студентами-юристами та співробітниками ОВС; з'ясувати причини привабливості ненормативного та нецензурного спілкування в правоохоронній сфері.

У мові правоохоронців у результаті взаємодії української та російської мов дуже часто порушуються норми сучасної української літературної мови. Тому одним із найважливіших аспектів розробки загальної проблематики культури української мови в нашій державі є аналіз помилок, які трапляються в процесі мовленнєвої діяльності [4; 7].

У своїх численних інтерв'ю правоохоронці постійно припускаються різноманітних помилок, а саме:

✧ *Орфоепічних помилок*, які пов'язані з порушенням норм вимови (наприклад, [гу-ме-вес] замість [ге-у-ем-ве-ес] 'Головне управління Міністерства внутрішніх справ (ГУМВС)', *проблема* замість *проблема*, *срок* замість *строк*, *ч'астина* з м'яким [ч] замість твердого), наголосу (наприклад, *випадок* замість *випадок*, *середина* замість *середина*, *насамперед* замість *насамперед*, *знаряддя* замість *знаряддя*).

✧ *Словотвірних*, які пов'язані з порушенням *словотвірних норм* (наприклад, *непланована нарада* замість *незапланована нарада*, *солідаризуватися* замість *ставати солідарними*, *міліцейський* замість *міліційний* під впливом російського прикметника *милицейский*).

✧ *Морфологічних*, які пов'язані з ненормативним утворенням дієприкметників (наприклад, "*особи, представляючися співробітниками соціальних служб*", "*відволікаючий маневр*"); форм частин мови в процесі їх змінювання (наприклад, "*вже стало традицією відхилити ініціативу правоохоронних органів*" (потрібно *відхилити*)); поєднання обох форм у процесі утворення ступенів порівняння прикметників (наприклад, *більш точніше, найбільш видатніший*).

✧ *Лексичних* – використання слів у ненормативних значеннях, порушення лексичної сполучуваності, невиправдані повтори й тавтологія, використання російських за структурою слів, які вимовляються на український кшталт. Наприклад, "*керівники штабу ГУМВС роблять усе можливе, щоб покращити керівництво*", "*потрібно повисити рівень відпрацювань у загальноукраїнських рамках*", "*у рамках відпрацювань крайностей міста*", "*матеріальне забезпечення*", "*за роки української міліції ми перебрали досвід європейських країн*", "*проблемність даного моменту*".

✧ *Синтаксичних* – неправильна побудова сполучень слів, простих і складних речень. Розрізняють внутрішньомовні відхилення від норми, пов’язані з контамінацією засобів вираження синтаксичного значення в межах однієї мови (наприклад, у реченні “Комісією ГУМВС порушено питання про доцільність...” некоректно використано форму орудного відмінка та пасивну конструкцію; форма *гроші* в складі словосполучення *вимагати гроші* (потрібно *вимагати грошей*); у реченні “Вони переписували в *пенсіонерів, літніх людей купюри*” вжито як однорідні члени речення слова, що виражають видове та родові поняття); та відхилення, зумовлені міжмовною білінгвістичною інтерференцією (наприклад, уникнення конструкцій на *-но, -то*, підміна їх російськими відповідниками: “*На території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом*”, “*Один з них два рази засуджувався за грабіж та хуліганство*”; уживання неправильних прикметникових конструкцій під впливом норм російської мови: “*Після відповідних маніпуляцій купюри склалися в конверт*”).

✧ *Стилістичних* помилок, які пов’язані з використанням мовних засобів, недоречних в офіційно-діловому стилі (розмовно-побутової лексики, жаргонізмів, вульгаризмів, нецензурної лексики тощо). Наприклад, уживання слів розмовного стилю в текстах інтерв’ю: “*Ми відчистимо наше місто від бандитської швали*”, “*пріоритетом міліції завжди була боротьба з негодяями*”, “*Ми потихеньку зливаємося з ...*”, “*Дана стаття є тяжкою, й громадяни отримують реальний строк позбавлення волі*”.

Сучасний жаргон – це стилістично знижена лексика, що має типову *стилістичну маркованість*: іронічну, жартівливу, фамільярну, знижено-грубовату, зневажливу, вульгарну, лайливу, – являє собою в основному експресивну лексику негативної оцінки [3; 11]. Жаргонна лексика – це слова, які часто розглядаються як порушення норм стандартного мовлення. Це дуже виразні, іронічні слова, призначені для конкретизації предметів, про які говорять у повсякденному житті.

Письменниця Світлана Пиркало у своїй повісті “Зелена Маргарита”, подаючи словесні портрети своїх друзів, зазначає: “Вони, коли захочуть, говорять прекрасною українською мовою, а також при бажанні іспанською і кількома маловідомими в Україні мовами. Але їм це *нецікаво*” [6; 32].

Під час спостереження над жаргоном курсантів Луганського університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка ми зафіксували

жаргонізми з усіма зазначеними видами стилістичної маркованості, а саме:

- ✧ з жартівливою: *вкусняшка* ‘харчові відходи’;
- ✧ з іронічною: *прикид* ‘одяг’, *замок* ‘замкомвзводу’, *мажор* ‘курсант факультету економічної безпеки’, *вєстер* ‘начальник факультету кримінальної міліції’, *ДАІ* ‘начальник факультету підготовки слідчих’, *гіря* ‘начальник факультету економічної безпеки’;
- ✧ з фамільярною: *нет* ‘інтернет’, *вінда* ‘віндоус’, *учебка* ‘навчальний корпус’, *увал* ‘звільнення’, *коменда* ‘коменданський патруль’, *фак* ‘факультет’, *мочити* ‘жартувати’;
- ✧ зі знижено-грубоватою: *гнобити* ‘принижувати’, *гнати* ‘казати дурниці’, *ящик* ‘телевізор’, *фішка* ‘новина’, *пробити інформацію* ‘знайти, перевірити інформацію’, *чіпок* ‘буфет’, *фанера* ‘грудна клітка’;
- ✧ зі зневажливою: *криса* ‘злодій’, *ботан* ‘відмінник’, *фраср* ‘пацан’, *валера* ‘дурень’, *дрищ* ‘слабак’, *стукач* ‘донощик начальнику’, *язичник* ‘підлиза’, *табло* ‘обличчя’;
- ✧ з вульгарною: *лох* ‘особа, обманута хуліганями, нікчемна людина’, *базар* ‘розмова’, *зляняти* ‘зникнути’, *каюк* ‘неблагополучне закінчення’, *парнуха* ‘щось непристойне’, *бабло*, *бабки* ‘гроші’, *лохотрон* ‘гральні автомати’, *подогнуть* ‘доставити’, *понти* ‘ставити себе вище за інших’, *заложити* ‘зрадити’, *музон* ‘музика’, *забити на щось* ‘кинути щось робити’;
- ✧ з лайливою: *даун*, *кретин*, *придурак* ‘дурень’, *дурня* ‘нісенітниця’.

У курсантському жаргоні виразно простежується “гіпертрофована дія закону економії мови” [1; 16]. Наприклад: *маг* ‘магнітофон’, *комп* ‘комп’ютер’, *шиза* ‘затьмарення’, *фак* ‘факультет’, *вінда* ‘віндоус’.

На думку Лариси Масенко, сучасні проблеми поширення вульгарного мовлення, брутального стилю спілкування стосується передусім російськомовних міських середовищ України. Цікавим у цьому зв’язку є порівняння російської мови з англійською, яке зробив В. Набоков, блискучий стиліст, який досконало володів обома мовами. “Ця чудова російська мова, – писав В. Набоков, – яка, здавалося мені, квітне десь, як весна, виявилась неіснуючою... Все мужицьке, грубе, соковито-похабне російською виходить краще, ніж англійською, але такі природні для англійської мови тонкощі, поезія думки, перегук між найабстрактнішими поняттями стають по-російському нековирними і часто огидними” [5; 64– 65].

Жаргонізм з вульгарною стилістичною маркованістю в курсантському мовленні є явищем звичним та частотним. Російськомовність курсантського середовища, специфіка фахових дисциплін (які також викладаються російською мовою), постійне спілкування з досвідченими, але професійно деформованими на мовному рівні, працівниками органів внутрішніх справ, контактування під час практики з нижчими верствами населення та злочинцями суттєво вульгаризують мовлення курсантів.

Професії типу “людина-людина” найбільшою мірою піддаються професійним деформаціям, тому що спілкування з іншою людиною обов’язково містить у собі взаємодію, особливо спілкування “людина – аномальна людина”. *Професійна деформація* – це явище, що характеризується змінами властивостей особистості (стереотипів сприймання, ціннісних орієнтацій, характеру, способів спілкування та поведінки тощо), змінами рівня виразності професійно важливих якостей фахівця, що відбуваються під впливом змісту, умов, тривалості виконання діяльності та його індивідуальних психологічних особливостей.

До основних форм професійної деформації правоохоронця на мовленнєвому рівні належать: засвоєння елементів кримінальної субкультури (пенітенціарно-лексичних норм кримінального жаргону, інвективної лексики (образливих, лайливих, вульгарних слів, що потрібні людям у стані афекту, короткочасного сильного переживання: гніву, люті, відчаю, раптової бурхливої радості тощо), правил кримінально офарбованого спілкування [7; 237]) та їх використання у своїй діяльності; спрощення ділового спілкування, порушення норм спілкувального етикету (антиетикет), що виражається в зниженні культури й етики спілкування.

Професійні деформації особистості детермінуються об’єктивними та суб’єктивними факторами. До об’єктивних можна віднести: зміст професійної діяльності й спілкування; умови виконання професійних обов’язків; фактори, пов’язані із соціальним макросередовищем. До суб’єктивних – онтогенетичні зміни, вікову динаміку, індивідуально-психологічні особливості, характер професійних взаємин, кризи професійного становлення особистості, службову необхідність ідентифікувати себе з патологічним внутрішнім світом інших людей для їхнього кращого розуміння [8; 426].

Вік та досвід є важливими суб’єктивними факторами професійної деформації, але аж ніяк не визначальними. Так, серед курсантів та студентів третього курсу Луганського державного університету

внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка проведено опитування за питальником:

1. Від кого вперше Ви почули ненормативну лексику?
2. Як часто Ви вживаєте ненормативну лексику?
3. Назвіть причини вживання Вами ненормативної лексики.
4. Назвіть мету вживання Вами ненормативної лексики.
5. У якому середовищі Ви вживаєте ненормативну лексику?
6. Ваше ставлення до ненормативної лексики?
7. Яка інтенсивність уживання Вами ненормативної лексики?
8. Чи вживають ненормативну лексику Ваші батьки?
9. Який ступінь впливу засобів масової інформації на характер, інтенсивність та варіативність уживання Вами ненормативної лексики?
10. Яке ставлення Ваших батьків до вживання Вами ненормативної лексики?
11. У якому віці Ви почали вживати ненормативну лексику?

Результати опитування свідчать про те, що постійно вживають ненормативну лексику в повсякденному житті 40% студентів і 50% курсантів; не вживають її взагалі 15% студентів і 10% курсантів; інколи вживають ненормативну лексику 45% студентів і 40% курсантів; 5% студентів і 10,0% курсантів уживають ненормативну лексику для “приховування інформації”, 20% студентів і 30% курсантів – для “розваги”, 15% студентів і 10% курсантів – для “виразності мовлення”, 60% студентів і 50% курсантів подали власний варіант уживання ненормативної лексики (наприклад: розлютити супротивника, відповісти на фізичне насильство, продемонструвати перевагу). 60% курсантів і 40% студентів вважають, що “нецензурна лайка”, “лихослів’я” негативно впливають на особистість мовця, і по можливості відмовляються від уживання інвективної лексики. 60% студентів і 40% курсантів позитивно ставляться до вживання ненормативної лексики. 90% студентів і 60% курсантів вважають, що ЗМІ значно сприяють поширенню вживання ненормативної лексики.

Як бачимо, уживання ненормативної лексики зафіксовано як серед курсантів, так і серед студентів, але, як це не парадоксально, у відсотковому відношенні ненормативне та нецензурне спілкування для курсантів є більш привабливим. Студенти надають перевагу жаргонам, сленгам; курсанти – інвективній лексиці.

Отже, ознаки професійної деформації правоохоронців окреслюються вже на стадії отримання ними правової освіти. Культура мови регламентується законом. У чинному законодавстві є стаття, що пе-

редбачає юридичну відповідальність за вживання нецензурних висловів. У зв'язку з розширенням суспільних функцій української мови висуваються особливі вимоги до володіння мовою правоохоронцями. Оскільки однією зі складових загальної професійної культури правоохоронця є високий рівень володіння мовою як засобом спілкування, то питання мовної компетенції вважається справою державної ваги. Підвищення культури мовлення як курсантів і студентів вищих навчальних закладів системи Міністерства внутрішніх справ України, так і співробітників органів внутрішніх справ є одним із базових заходів профілактики професійної деформації. Вихід з кризового стану усних форм побутування мови, звичайно, єдиний – поширення української літературної мови через систему освіти, засобів масової інформації та культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Дзюбишина-Мельник Н.* Сучасний жаргон і сучасне розмовне мовлення // Наукові записки. – Т. 20. – Філологічні науки. – К., 2002. – С. 14–18.
2. *Ісаченко М. М.* Формування комунікативних умінь у курсантів вищих закладів освіти МВС : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти”. – Одеса, 2002. – 21 с.
3. *Коваленко Б.* Стилiстично знижена лексика в мові сучасної української публіцистики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова”. – К., 2003. – 19 с.
4. *Козієвська О. І.* Особливості формування культури мовлення у професійній діяльності державних службовців : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. управління : спец. 25.00.03 “Державна служба”. – К., 2003. – 20 с.
5. *Масенко Л.* Усні форми побутування мови. Явище вульгаризації мовлення / Л. Масенко // Незалежний культурологічний часопис “Г”. – Львів, 2004. – С. 58–69.
6. *Пиркало С.* Зелена Маргарита. – К., 2001. – 144 с.
7. *Радевич-Винницький Я.* Етикет і культура спілкування / Я. Радевич-Винницький. – Л., 2006. – 291 с.
8. *Синючий О.* Індивідуальні умови професійної деформації особистості адвоката // Форум права. – 2008. – № 2. – С. 425 – 431.
9. *Славінська М. В.* Морально-правові та організаційні аспекти ви-

користання ЗМІ на досудовому слідстві // Іменем закону: наук. вісник. – 2008. – № 2. – С. 37–41.

10. *Юридична психологія: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. і фак. / В. Г. Андрусак, Л. І. Казміренко, Я. Ю. Кондратьєв та ін. – К., 1999. – 344 с.*

АНОТАЦІЯ

Скорофатова А. Культура мовлення як показник рівня професійної деформації особистості правоохоронця

У статті досліджено рівень культури професійного мовлення правоохоронців та основні форми професійної деформації особистості правоохоронця на мовленнєвому рівні. Проаналізовано помилки, які трапляються в процесі мовленнєвої діяльності правоохоронців. Досліджено інтенсивність уживання вульгарної, ненормативної та нецензурної лексики курсантами, студентами-юристами та співробітниками ОВС. З'ясувано причини привабливості ненормативного та нецензурного спілкування в правоохоронній сфері.

SUMMARY

Skorofatova A. Standard of Speech as a Showing the Level of Policeman's Professional Deformation

The article deals with the researching level of standard policeman's professional speech and basic forms of policeman's professional deformation on the communicative level; analysis of mistakes which can be found in policeman's communicative activity; researching the degree of using brutal, not corresponding to norms and indecent words by cadets, students-layers and officers of Internal Affairs Authority; defining the reasons of not corresponding to norms and indecent communication in the police sphere.